

حج؛ تمرین رفتار با امام

اداره کل امور فرهنگی واجتماعی دانشگاه تهران
عمره دانشجویی ۹۰-۸۹

فهرست:

- سرآغاز
- حج: تمرین رفتار با امام (ع)
- حج اکبر
- آخرالزمان: تصویری واقعی برای عرفات، مشعر و منا
- علت عظیم شمرده شدن حج
- درس رمی جمرات: مبارزه عملی با شیطان
- خانه کعبه (قبله): نمادی از وجه الله
- صحرای عرفات: نماد شروع آخرالزمان (با مناجات و درخواست ارتقاء)
- طلوع صبح ظهور: حمله بُردن به سمت شیطان
- شیعیان در جستجوی حقیقت مناسک حج
- مناسک حج: نمادی از رفتارهای آخرالزمانی
- مشعر: نماد یوم‌الله ظهور (مطلع الفجر)
- منّا: نماد ورود به صحنه کارزار با شیطان
- عُمره: درس زندگی؛ حج تمتع: درس زندگی و ظهور
- طواف: زندگی پروانه وار به دور امام زمان (عج)
- سعی بین صفا و مروه: به خاطر امام حرکت کردن
- شهر مکه: نماد مُلک عظیم
- حاجی: نماد یاوران امام زمان (عج)
- حج: مانور ظهور؛ مسلمین در قالب حج، آموزش ظهور می بینند
- جَبَل الرَّحْمَه: نماد رحمت خداوند در حوادث آخرالزمان
- حجرالاسود: نماد پیمان انسان در عالم ذر
- هفت طواف برای هفت جلوه امام
- هفت بار سعی بین صفا و مروه: هفت معرفت در قبال هفت جلوه امام

سرآغاز

دکتر محمد هادی مؤذن: سخن زیبایی مرحوم دکتر علی شریعتی را همواره درباره حج در گوش داشتم که تجسم اسلام در قالب کلمات، قرآن؛ و در قالب یک انسان، علی(ع)؛ و در قالب حرکات، حج است. آنها که لبیک گفته‌اند و صهبای حج نوشیده‌اند و طواف کعبه دل کرده‌اند و بر گرد خانه‌ای که محاذات بیت‌المعمور و ضراح و عرش در آسمان هاست^۱ گشته‌اند گشته‌اند و درکِ عرفات و مشعر و منا کرده‌اند و قربانی کرده‌اند و از یوم تروبه تا عرفه و قُربات را به اشراق نور الهی سپری کرده‌اند؛ شاید بارها از خود پرسیده‌اند: روح این اعمال چیست؟ جسم این اعمال، زیبا و خواستنی است و انسان را غرق لذت و بهجت می‌کند و شیرینی آن هرگز از کام جان بیرون نمی‌رود اما روح آن چه؟ آنچه تقدیم می‌شود اقتباس از مطالبی است که در این زمینه از نگاهی امام محور مطرح گردیده است و چه زیباست توجه به اسلامی که در امام مجسم شده است. آری اگر خداوند فرمود: وَ اَتَاكُم مِّنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ^۲، در حج که رفتاری آخرالزمانی است همگان مطلوب خویش را که منجی همه عالم (و نه تنها عالم بشریت) است فرا می‌خوانند چرا که هرچه بخواهیم به ما داده شده است و حج، نماد این اُتی در برابر آن سؤال است.

---

۱. در (علل محمد بن سنان) از امام رضا (ع) نقل شده که ملائکه وقتی از گفتار خود پشیمان شدند برای استغفار به عرش پناه بردند و خداوند این عبادت را بر بندگانش پسندید، آنگاه در آسمان چهارم به محاذات عرش خانه‌ای قرار داد و آن را (ضراح) نامید، سپس در آسمان دنیا به محاذات (ضراح) بیت المعمور را آفرید و به محاذات آن در روی زمین خانه کعبه را قرار داد و آنگاه به آدم (ع) امر کرد که برای توبه در پیرامون آن طواف کند و سپس توبه او را پذیرفت و این سنت تا روز قیامت در اولاد او باقی ماند. / قصص الانبیاء(قصص قرآن)، ص: ۴۵

۲. سوره مبارکه ابراهیم ، آیه ۳۴

حج

تمرین رفتار با امام(ع)

قالت فاطمه(س): قال رسول الله (صلى الله عليه و آله و سلم): مثلُ الإمام، مثلُ الكعبة؛ مثلُ امام(ع) مثلُ خانه كعبه است؛ ما در مناسك حج ياد می گیریم كه چگونه با امام رفتار كنیم، وقتی كه خانه كعبه را طواف می كنیم، ياد می گیریم چگونه دور امام بچرخیم، دور امام چرخیدن يك نوع كنايه است، یعنی حواسِ انسان، مدام معطوف امام باشد، هفت بار كه خانه كعبه را طواف می كنیم سعی كنیم حواسمان جمع باشد؛ کسی كه مكه می رود به قصد خانه كعبه می رود، کسی

۳. الف) قلت: یا سیدی الیس هذا الأمر لکم؟ قال: نعم. قلت: فلم تعدتم عن حَقِّكم و دعوایکم و قد قال الله تبارک و تعالی: وَ جَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ قَالَ: فما بال أمير المؤمنين قعد عن حَقِّه؟ قال: فقال: حيث لم يجد ناصرا، أو لم تسمع الله تعالی يقول في قصته لوط: قَالَ لَوْ أَن لِي بِكُمْ قُوَّةٌ أَوْ آوَى إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ و يقول حكاية عن نوح عليه السلام: فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَأَنْتَصِرُ و يقول في قصته موسى: رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ بَيْنَنَا وَ بَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ فإذا كان النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ هَكَذَا فَالْوَصِيُّ أَعْذِر، یا جابر مثل الإمام مثل الكعبة نُؤْتِي وَ لَا تَأْتِي «كفايه الاثر ۲۴۶» / الإنصاف في النص على الأئمة ع با ترجمه رسولى محلاتى متن عربى ۱۸۱ الثامن و المائة نص - ... ص:

۱۷۹

ب) و روى محمود بن لبيد عن سيده نساء العالمين فاطمة الزهراء أم الأئمة عليها السلام فى حديث رواه عنها يتضمّن النصّ على الأئمة الإثنى عشر إلى أن قال محمود بن لبيد: فما باله قعد عن حَقِّه یعنی عليا عليه السلام؟ قالت: یا أبا عمر لقد قال رسول الله صلى الله عليه و آله: مثل الإمام مثل الكعبة تُؤْتِي وَ لَا تَأْتِي، أو قالت مثل على. ثم قالت: أما و الله لو تركوا الحقّ على أهله و اتبعوا عتره نبیهم لما اختلفت فى الله تعالی إثنان، و لورثها الخلف عن سلف، و خلف بعد خلف، حتّى يقوم قائمنا التاسع من صلب ولى الحسين عليه السلام، و لكن قدّموا من آخره الله و آخروا من قدّمه الله «بحار ج ۳۶، ص ۳۵۳» / الإنصاف في النص على الأئمة ع با ترجمه رسولى محلاتى متن عربى ۵۳۳ الإیراد العاشر: ...

ص: ۵۲۲

که به دنیا می‌آید به نیت امام، به دنیا می‌آید. بقیه چیزهایی که در مکه هست حاشیه بر اصل است؛ هر قسمت از ماجرا را که نگاه می‌کنیم، تمرین نوعی رفتار با امام است.^۴

حج اکبر

وَ أَذَانَ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ^۵؛ حج معمول، آن حجی است که هر سال مُشْرِف می‌شوند، اما حج اکبر چیست؟ امام صادق(ع) می‌فرمایند: حج اکبر، ظهور امام زمان(عج) است.^۶ در حج معمول، باید تمرین کنیم تا

۴. علل الشرائع: إسماعیل بن مهران عن الصادق علیه السلام قال: إذا حجَّ أحدكم فليختم حجه بزيارتنا لأن ذلك من تمام الحج. عن أبي جعفر عليه السلام قال: تمام الحج لقاء الامام / در الأخبار با ترجمه متن عربی ۶۸۶ / الحج و العمرة منتخبات الجزء السادس و التسعين من بحار الأنوار ۱۸ حدیثا .... ص: ۶۷۶ / علل الشرائع ج ۲ ۴۵۹ ۲۲۱ باب العلة التي من أجلها وجبت زيارة النبي ص و الأئمة ع بعد الحج .... ص: ۴۵ / عيون أخبار الرضا عليه السلام ج ۲ ۲۶۲ ۶۶ باب فی ذکر ثواب زيارة الإمام علی بن موسی الرضا ع .... ص: ۲۵ / الکافی ج ۴ ۵۴۹ باب إتباع الحج بالزيارة .... ص: ۵۴

۵. سوره توبه (آیه ۳) وَ أَذَانَ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهِيَ خَيْرٌ لَكُمْ وَ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَ بَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابِ أَلِيمٍ و این، اعلامی است از ناحیه خدا و پیامبرش به (عموم) مردم در روز حج اکبر که: خداوند و پیامبرش از مشرکان بیزارند! با این حال، اگر توبه کنید، برای شما بهتر است! و اگر سرپیچی نمایید، بدانید شما نمی‌توانید خدا را ناتوان سازید (و از قلمرو قدرتش خارج شوید)! و کافران را به مجازات دردناک بشارت ده!

۶. الف) ۴۰ شی، تفسیر العیاشی عن جَابِرٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ أَبِي جَعْفَرِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ وَ أَذَانَ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ قَالَ خُرُوجَ الْقَائِمِ وَ أَذَانَ دَعْوَتِهِ إِنِّي نَفْسِي / بحار الأنوار الجامعة

در زمان حج اکبر بدانیم با خانه کعبه اصلی، یعنی امام(ع) چگونه رفتار کنیم. حج اصلی همان برنامه ظهور است؛ و این حجی که الان هست، تمرین رفتار در زمان ظهور است، این تمرین نمادین که از زمان پدر ما آدم(ع) آغاز شده و با پدر ملت اسلام یعنی ابراهیم(ع) قوام یافته و با پیامبر اعظم(ص) به کمال رسیده است، تمرین چیست؟

ابراهیم(ع)، با بنای کعبه و مناسک حج، طالب این نبوده است که: خدایا! خانه ای ساختم، به من یاد بده چگونه دور آن بچرخم! ایشان خانه کعبه را بنا کرد زیرا دنبال ظهور امام زمان(عج) بود و در این راستا رفتارهایی را به اسم مناسک حج از خدا درخواست می‌کند: رَبَّنَا وَ اجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَ أَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَ تَبَّ عَلَيْنَا إِنْ كُنْتَ أَنْتَ الرَّحِيمُ^۷ و منظور ایشان این بود که: خدایا! به من رفتار در قبال امام زمان را یاد بده که در قبال امام زمان(عج) چه کنم؟ و خداوند یکسری رفتارها را به ایشان یاد می‌دهد (وگرنه

لدرر أخبار الأئمة الأطهار ج ۵۱ ۵۵ باب ۵ الآيات المؤولة بقيام القائم ع ..... ص: ۴۴ بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، ج ۵۱، ص: ۵۶

(ب) آن روز، روز ظهور قائم آل محمد است که بنی امیه نومید می شوند و آنها هستند که کافر گشته و از آل محمد نومید می باشند. (۱) ۲۳- وَ أَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولُهُ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ يَعْنِي: در روز حج بزرگ از جانب خدا و رسول به مردم اعلان می‌شود. در تفسیر عیاشی از امام پنجم و ششم روایت شده که فرمودند: (حج بزرگ) ظهور قائم است و (اعلان) دعوت مردم است / مهدی موعود-ترجمه جلد سیزدهم بحار متن ۲۶۱ باب پنجم آیاتی که در روایات اهل بیت تأویل به ظهور امام زمان(ع) شده است.

۷. سوره مبارکه بقره آیه ۱۲۸

معنای قابل ذکرى از این ماجرا استخراج نمى شود؛ ضمن اینکه ایشان جزو صالحینِ مذکور در قرآن هستند و به استناد قرآن، صالحین، یعنی کسانی که تمام حواسشان معطوفِ آینده الهی است و تنها هدفشان اصلاح عالم و آدم به سمت ظهور امام زمان(عج) و برپایی بهشت حکومت حقّه اهل بیت(ع) می باشد. لذا طبق آیات ۸۳ تا ۸۵ شعراء، درخواستِ صالحیتِ ایشان از پیشگاه خداوند، با درخواستِ وارث جنت التّعییم شدنِ ایشان توأم است؛ به عبارت دیگر اصلاح ارض به سمت بهشت پر نعمت)

آخرالزمان

تصویری واقعی برای عرفات، مشعر و منا

چرا خداوند این قدر برای حج، قیمت قائل شده است؟ چرا برای مردم (اگر مستطیع باشند)، یکبار واجب می شود که حج بروند و حج بگذارند؟ و همه، یک نوع رفتار انجام دهند! چرا این خیل مردم در سه بیابانِ به دنبال هم، به نام عرفات، مشعر و منا جمع می شوند، چرا این سه مرحله را باید جلو بروند؟ چرا در نهایت در منا به نمادهایی از شیطان سنگ می زنند؟

وقتی این موضوع را دنبال می کنیم، تنها تصویر واقعی که برایش پیدا می کنیم، آخرالزمان است؛ چند میلیون حاجی، همه یکرنگ؛ همه باید لباس‌های دنیائی شان را در بیاورند و به لباس جدیدی آراسته شوند؛ ابتدا در عرفات تزکیه شوند؛ یک شب را در مشعر بگذرانند و صبح از آنجا عبور کنند تا به سرزمین منا وارد شوند؛ در منا اولین کاری که انجام می دهند سنگ زدن به نماد شیطان است؛ باید رمی

جرمه کنند و روز دوم و سوم نیز به منا، بروند و دوباره سنگ بزنند؛ هر روز باید بروند و به هر سه نماد شیطان (جمرات)، سنگ بزنند. این رفتارها کاملاً حاکی از رفتارهای آخرالزمانی است، یعنی مصداق عینی آن را در آخرالزمان می‌یابیم؛ انسان‌ها، از این زندگی معمولی که دارند بیرون می‌آیند؛ افراد، در هر شغل و کسوت و خانواده‌ای که هستند، تغییر وضعیت می‌دهند و همه حرکت می‌کنند، با یک نوع لباس یعنی لباس سربازی برای امام؛ همه دست به دعا بلند می‌کنند که خدایا پس کی، امام زمان (عج) می‌آید؟ آن هم در عرفات؛ و جالب است که در عرفات، عموم فریادها برای امام زمان (عج) است؛ خدایا! امام زمان کجا هستند؟ (عمده دعاها در این رابطه است).

سپس عبور می‌کنند و به سمت مشعر و سرزمینِ مِنا می‌روند؛ تا نیمه‌شب در مشعر هستند، به محض طلوع آفتاب، به سمت مِنا حرکت می‌کنند؛ و همانطور که اشاره شد اولین کاری که در مِنا انجام می‌دهند، رمی جَمره است؛ چه زمانی؟ زمانی که خورشید طلوع می‌کند (یعنی طلوع فجر)؛ با توجه به اینکه اسم ماجرای ظهور، یوم‌الله است^۸، معنی آن اینگونه می‌شود: وقتی که یوم الله طلوع کرد، شیعیان حرکت می‌کنند و اولین کسی را که نابود می‌کنند ابلیس است، یعنی بجای سنگ زدن به شیطان، با خود شیطان می‌جنگند.

---

۸. معانی الأخبار، ص: ۳۶۷ ذیل آیه ۵ سوره ابراهیم: فذکرهم بأیام الله

علت عظیم شمرده شدن حج

چرا حج، عظیم شمرده شده است؟ چرا خداوند این همه به حج، دعوت کرده است؟ حدیثی در ابتدای کتاب حیات القلوب هست مبنی بر اینکه هر پیامبری مأمور بوده است که خودش با امام زمان (عج) آشنا شود و قومش را نیز آشنا کند؛ خودش به سمت امام زمان (عج) حرکت کند و قومش را نیز به آن سمت، حرکت دهد؛ ابراهیم (ع) چگونه قومش را آشنا کرد؟ چگونه آنها را به سمت امام زمان حرکت داد؟ با مناسک حج؛ و این موضوع را باقی گذاشت؛ و هر پیامبری که آمد، به قوم خود گفت: این مناسک را دنبال کنید؛ حضرت رسول الله (ص) که تشریف آوردند، فرمودند: همین مناسک؛ چرا؟ چون این مناسک حج، همان است که مردم به وسیله آن به سمت امام زمان (عج) دعوت می شوند.

وقتی این قطعات را کنار هم بگذاریم، نتیجه می گیریم که حج باید در راستای دعوت به امام زمان و رفتار در قبال امام زمان باشد و از این منظر که به حج نگاه می کنیم و آن را تفسیر می کنیم، مباحثی از مناسک حج، برایمان باز می شود که واقعاً تعجب می کنیم.

درس رمی جمرات

مبارزه عملی با شیطان

چرا این همه مردم به نماد شیطان، سنگ می زنند؟ مگر سنگ زدن به شیطان، چقدر اهمیت دارد؟ نگاه می کنیم، می بینیم خداوند خودش این موضوع را بزرگ شمرده است؛ همه ساله، میلیون ها نفر را از اقصی نقاط جهان، اینجا می آورد تا به نماد شیطان، سنگ بزنند!

چرا؟ چون هنگامی که سنگ زده می شود، تازه، شروع بحث است که باید عملاً هم سنگ بزنیم؛ نه این که فقط سنگ زدن نمادین باشد. درس این حرکت، مبارزه عملی با شیطان است. شیطان در دوران ظهور نبود می شود تا بشر به حیات واقعی و آرمانی خود دست یابد (بنا بر روایات، مخصوصاً روایت ذیل آیه حجر/ ۳۶ تا ۳۸ ... الی یوم وقت المعلوم، بعد از ظهور امام زمان (عج)، و پس از جنگ های شدید بین انسان ها و شیاطین که مادی شده اند، شیاطین نابود شده و ابلیس توسط امام زمان (عج)، گردن زده می شود؛ بحار الأنوار ج ۵۲ ص ۳۷۷/ معجم احادیث امام مهدی (عج) ج ۵ ص ۱۹۷ ح ۱۶۲۰).

خانه کعبه (قبله)، نمادی از وجه الله

بنابراین در قالب موضوع حج، به ما یاد می دهند که چگونه با امام زمان (عج) رفتار کنیم. رفتارهای مختلف را به ما نشان می دهند؛ در مورد ظواهر اعمال حج، از احرام گرفته تا طواف و سعی و وقوف و رمی جمرات و قربانی، آن چیزی که اهمیت دارد روح این صحنه هاست؛ کل ماجرا نمادی از ماجرای ظهور است.

در قرآن، درباره قبله آمده است که چهره های آنان را به سمت قبله قرار دهید. درباره امام زمان (عج) همین را داریم که به هر طرف چهره تان را قرار دهید، به هر طرف که رو کنید، امام زمان را در آن سمت می بینید، «فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهَ اللَّهِ^۹»؛ به هر طرف که رو کنید

۹. ابقره ۱۱۵] ص ۱۸ - وَ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَ الْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ. خاور و باختر خدای راست پس به هر سو که روی آرید همانجا صورت خداست؛ خداوند، وسعت دهنده و بسیار داناست.

امام زمان را می‌بینید. خانه کعبه هم که قبله است، نمادی از «اینما توّلوا فثمّ وجه الله» است.

صحرای عرفات

نمادِ شروعِ آخرالزمان (با مناجات و درخواستِ ارتقاء)

در قبال امام زمان (عج)، چه باید کرد؟ به ما یاد می‌دهند از خانه و زندگی خود بیرون بیا، از هر محله و هر کشوری که هستی، از موقعیت اجتماعی و مالی و خانوادگی و از پُست و مقام و زن و بچه و امثال اینها بیرون بیا و برو آنجا؛ به آن حوالی که رسیدی لباست را عوض کن، لباسی سفید بپوش (نه این لباس معمول)؛ یک لباس غیر معمول، با رفتاری غیر معمول؛ چون رفتارهای غیر معمول (و در عین حال بسیار مثبت)، نشان از آخرالزمان است. در فضایی که با فضای زندگی معمول، بسیار تفاوت دارد؛ انسان، وقتی خود را در این فضا تجسم می‌کند، خیلی اثر گذار است.

آنجا قبل از شروع مراسم حج، در جوارِ خانه خدا (در مسجدالحرام)، مدام نگاه می‌کنیم، قبله نماد وجه‌الله است! خدا می‌خواهد چه درسی به ما بدهد؟ ماجرا چیست؟ چرا به ما امر شده است که از زندگیمان دست بکشیم و به اینجا بیاییم؟ انسان، مناجات می‌کند، دل می‌سپارد، تا مراسم شروع شود؛ وقتی که مردم به صحرای عرفات می‌روند، به آنها گفته می‌شود: از اینجا (یعنی از صحرای عرفات) شروع کنید، مناجات کنید؛ آنجا کوهی است به نام جبل‌الرحمه؛ وسط یک میدانگاه؛ چرا؟ همه چیز در حج، نماد است؛ کعبه: نمادِ امام

زمان(عج)؛ جبل الرحمه: نماد رحمت، آن سنگ ها (جمرات): نماد ابلیس.

در عرفات، این کوه سنگی بزرگ که در وسط هست و مملو از جمعیت می‌شود، نامش جَبَل الرَّحْمَه است؛ چرا؟ از این منظر نگاه کنیم: کل حج نمادی از ظهور است. پس این جبل الرحمه، کوه رحمت است که در ماجرای ظهور به کار می‌آید. جالب است که امام حسین(ع) (که ارتباط قرآنی و حدیثی جالبی با موضوع رحمت و رحمه للعالمین دارند) مناجات معروفشان را جلوی آن کوه خوانده اند.

مراسم حج از صحرای عرفات شروع می‌شود، ابتدا، انسان درون آن فضا، همراه می‌شود، مناجات می‌کند؛ و این نتیجه گرفته می‌شود که در قبال آخرالزمان، ابتدا باید با مناجات و درخواست، با تزکیه و درخواست توبه، با طلب مغفرت، با دعا و درخواست ارتقاء، شروع کرد. در صحرای عرفات، ناله‌ها که بلند می‌شود، می‌بینیم که همه دارند دعای فرج می‌خوانند؛ همه برای ظهور دعا می‌کنند؛ در حالی که شاید ندانند چرا این کار را می‌کنند. این ماجرا ارتباط عجیبی به امام زمان(عج) دارد.

در مجموع، چرا آن جبل الرحمه درون صحرای عرفات؟ شاید خداوند ابتداءً می‌خواهد بفرماید که ماجرا با رحمت شروع می‌شود، اگر هیچ چیز نباشد، خدا برای ما در آخرالزمان، کوهی از رحمت می‌فرستد، نگران نباشیم.

طلوع صبحِ ظهور

حمله بُردن به سمت شیطان

مردم تا غروب آفتاب، در عرفات، دعا می‌کنند سپس به سرزمینِ مشعر می‌آیند؛ گفته می‌شود: تا صبح طلوع کرد، حرکت کنید به سمتِ منّا؛ برای اینکه با ابلیس دریفتید. و این درس را بگیرید که باید در طلوع ظهور امام زمان(عج) به سمت شیطان، حمله کنید. بنابراین اولین کارِ آن خیل عظیم، آن جمعیتِ دو سه میلیون نفری، اینست که زودتر بروند و به نماد ابلیس، سنگ بزنند.

شیعیان در جستجوی حقیقتِ مناسک حج

برخی، به اندک قانع اند و می‌گویند: همه چیز، همین ظواهر است و چیزی جز این نیست. ما شیعیان می‌گوییم: نه! پشت این ظواهر، باطنی وجود دارد؛ ولی هر چه می‌گردیم آن باطن را نمی‌یابیم، به آن ظواهر هم راضی نیستیم.

از هر منظری که نگاه کنیم باز احساس می‌کنیم که گمشده ای هست. از منظر زیارت نگاه کنیم، خدا که زیارتگاه نمی‌خواهد. اگر بگوییم: می‌خواهیم برویم قبله را ببینیم؛ قبله که دیدن ندارد. اگر بگوییم می‌خواهیم برویم با خدا بیعت کنیم، بیعت کردن با خدا مراسم نمی‌خواهد. انسان، احساس می‌کند توجیهی وجود ندارد مگر آنکه حقیقتی و سِرّی ورای این ظواهر، نهفته باشد.

شیعیان با مناسک و با آن اعمال نمادینی که به عنوان حج هست نمی‌توانند ارتباط برقرار کنند، و مثل سایر فرّقِ مسلمین هم نیستند که احساس می‌کنند حج همان ظواهر است و به سرعت هم با آن

ظواهر، ارتباط برقرار می‌کنند. لذا شیعیان می‌روند سراغ همان چیزی که از قدیم یاد گرفته اند؛ یعنی مناجات، توسل، ارتباط روحی با اهل بیت (ع) برقرار کردن، دلدادگی، همان چیزهایی که در هیئت‌ها و مساجد، از قبل آموزش دیده اند و حالا در آنجا چون از شهر و دیار و کسب و کارشان فارغ هستند راحت‌تر می‌توانند دل و فکرشان را روانه کنند. از این جنبه موفق هستند، و آنجا از این توسلات و دل سپاری‌ها بهره می‌برند؛ اما اسمش بهره‌مندی از مناسک حج نیست. البته خداوند متعال اجرشان را عطا می‌کند، خداوند بسیار به ایشان محبت می‌کند. اما می‌خواهیم بگوئیم: از چه زاویه ای نگاه کنیم که مناسک حج، برایمان معنا پیدا کند؟ ما دعوت نشدیم به یک سری رفتارهای بی معنا؛ مسلماً اینها معنا دارد. حجی که بسیار مهم شمرده شده است، مسلماً معنایش هم مهم و عظیم است. خدای که می‌فرماید: دنبال لهو و لعب نباشید؛ مسلماً خودش برای مردم، لهو قرار نمی‌دهد. خداوندی که دنبال تبیین آیات است، خداوندی که دعوت به تعقل و تفکر می‌کند مسلماً کار غیر عاقلانه انجام نمی‌دهد. پس در این مناسک حج، خاصیتی هست؛ انسان از چه رمزی باید استفاده کند؟

مناسک حج

نمادی از رفتارهای آخرالزمانی

از این منظر (مناسک حج، نمادی از رفتارهای آخرالزمانی)، این مناسک، معنای عظیمی پیدا می‌کنند؛ احادیثی ذیل آیه سوم سوره

توبه (و أذان من الله و رسوله إلى الناس يوم الحج الأكبر أن الله بري من المشركين و رسوله)، در این رابطه وجود دارد.

حج اکبر چیست؟^{۱۰} برخورد برادران اهل سنت با این آیه، برخوردی معمولی است، به این صورت که هر چهار سال یک بار، به حج، حج اکبر گفته می‌شود؛ مثل اینکه می‌گوییم هر چهار سال یک بار، یک سال کبیسه است، به جای سیصد و شصت و پنج روز، سیصد و شصت و شش روز است؛ آنها با این آیه خیلی راحت رفتار می‌کنند، می‌گویند: هر چهار سال یکبار، حج، حج اکبر است؛ اگر امسال نرسیدیم بیاییم، سالی که حج اکبر است خودمان را حتماً می‌رسانیم. ولی اهل بیت (ع) می‌فرمایند: حج اکبر قیام امام زمان (عج) است؛ اگر اینگونه باشد، حج اصغر چیست؟ باید با قیام ارتباط داشته باشد؛ اگر به حج از منظر نمادِ ظهور بودن، نگاه کنیم، حج، معنا پیدا می‌کند و هر چیزی سر جای خودش قرار می‌گیرد و انسان، علت‌ها را می‌فهمد؛ می‌فهمد وقتی گفته می‌شود: از هر شهر و دیاری که هستید بیرون بیایید، همه در یک سرزمین، به نام مکه جمع شوید، از منظر آخرالزمان یعنی از هر شهر و دیاری که هستیم بیاییم به سمت مکانی که امام زمان (عج) در آنجا هستند. سپس مُحَرَم شویم؛ چرا مُحَرَم شدن؟ لباس‌هایی که خودمان برای خودمان درست کرده ایم و گوناگون و رنگارنگ و نماد قومیت و ملیت‌مان است، نماد موقعیت شغلی و امثال اینهاست را بیرون بیاوریم و همه، یک‌لباس شویم. دو پارچه دوخته نشده و سفید؛ یکی به دور کمر و دیگری روی شانه؛

۱۰. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، ج ۵۱، ص: ۵۶

یعنی از ظاهر دنیا و از مادیات بیرون آمدن؛ در زمان ظهور، دنیا (به این معنای فعلی) تمام می‌شود. در قالب مناسک حج به ما یاد می‌دهند که از دنیایمان دست بکشیم و وارد ماجرای جدیدی بشویم. پس از مُحَرَّم شدن، به صحرای عرفات برویم. چرا عرفات؟ اول درباره آخرالزمان معرفت کسب کنیم (در قرآن، هفتاد بار آمده است: اول معرفت و ایمان، بعد عمل)؛ آنجا به دعا و مناجات و تزکیه پردازیم. در صحرای عرفات نیاز هست که تفکر کنیم، توبه کنیم و خود را از افکار غیرخدایی تزکیه نمائیم.

پس موضوع اول: پاک شدن از گناهان و رذایل (تزکیه)؛ در حدیث می‌فرماید: در روز عرفه، مطمئن باشید گناهانتان پاک شده است. اگر کسی شک کند که روز عرفه گناهانش بخشیده شده یا نه؟! خود این شک، گناه است؛ انسان حتی شک هم نباید بکند. پس بعد از اینکه از دنیا درآمدیم، قدم اول تزکیه است، توبه و معرفت است. سپس حاجی‌ها از حوالی غروب، به سمت صحرای دوم یعنی صحرای مشعر، حرکت می‌کنند.

مَشْعَر

نماد یوم‌الله ظهور (مطلع الفجر)

حاجیان تا صبح در مشعر به سر می‌برند و منتظر می‌شوند تا بعد از طلوع آفتاب، به سمت صحرای سوم، حرکت کنند. چرا بعد از طلوع آفتاب؟ این طلوع آفتاب، نماد چیست؟ نماد مطلع الفجر؛ یعنی زمان ظهور امام زمان (عج)؛ یعنی قبل از ظهور، خودتان را آماده کنید، قبل از طلوع خورشید امام زمان (عج)، خودتان را آماده کنید. چرا اول

عرفات، سپس مشعر؟ چون مشعر، نماد یوم‌الله ظهور است، نماد مطلع الفجر است. قبل از اینکه وارد ظهور امام زمان شوید خودتان را تزکیه کنید، هم معرفت و هم تزکیه؛ یعنی در آخرالزمان، در آن شرایطی که قرار داده می‌شوید، پاک می‌گردید؛ حوادث آخرالزمان برای پاک شدن مؤمنین است. اگر انسان از این دید به مناسک حج نگاه کند، ماجرا خیلی معنا پیدا می‌کند.

مینا

نماد ورود به صحنه کارزار با شیطان

با طلوع آفتاب (بعد از مطلع الفجر) وارد سرزمین مینا می‌شویم. چرا؟ چون با ماجرای ظهور، انسان باید وارد کارزار شود؛ این موضوع دوم است: رمی جمرات در مینا که نماد ورود به صحنه کارزار با شیطان است؛ چه موضوعی را می‌خواهند به ما آموزش دهند؟

بعد از مطلع الفجر (یعنی زمان ظهور امام زمان (عج))، شما باید وارد کارزار شوید و با شیطان بجنگید. الان، این نماد، خیلی ساده شده است؛ سنگ بزنید! به صورت نماد هست تا همه بتوانند انجام دهند. ای انسان! مطلب را بگیر و با رفتار در قبال این نماد که برای همه مسلمانان واجب است، تمرین کن.

حاجی، سه روز آنجا می‌ماند و هر سه روز باید سنگ بزند؛ سه نماد هست؛ سه عدد سنگ (جمرات)؛ یعنی باید جنگید. چرا سه روز؟ این نماد اینست که جنگ‌های زمان ظهور، زمان می‌برد.

ای انسان! باید به میدان بروی و با مظاهر ابلیس، بجنگی؛ وقتی به مظاهر ابلیس سنگ زدیم، قربانی می‌کنیم و موهای سرمان را

می‌تراشیم و با این حالت، به سمت کعبه می‌رویم، یعنی تا وقتی که ابلیس و نماد و مظاهر ابلیسی وجود دارد چه انتظاری از بهره‌مندی از امام زمان؟! حاجی، اول باید با نمادها و مظاهر ابلیس بجنگد. آنها را پس بزند و وقتی که تمام شد، به سمت کعبه برود؛ این بیابان‌ها در جوار مکه است، سپس به مکه می‌رود و بقیه اعمال را آنجا به جا می‌آورد.

عُمره: درس زندگی

حج تمتع: درس زندگی و ظهور

موضوع سوم: به سمت مکه و کعبه رفتن، به نوعی ادامه ماجرای آن سه صحراست و همانطور که اشاره شد مرتبط با امام زمان (عج) است؛ به این معنا که ما باید پروانه‌وار دور امام (ع) بچرخیم؛ از جنبه‌ای داستان ظهور است، از جنبه‌ای داستان زندگی است. وقتی انسان، عمره می‌رود با آن سه صحرا کاری ندارد، فقط در خود مکه هست، اعمال داخل مکه را انجام می‌دهد، یعنی فقط درس زندگی می‌گیرد؛ در حج تمتع، انسان علاوه بر درس زندگی، درس ظهور نیز می‌گیرد.

طواف

زندگی پروانه‌وار به دور امام زمان (عج)

طواف دور خانه کعبه؛ تا انسان یاد بگیرد همیشه پروانه‌وار دور امام (ع) بچرخد؛ زندگی یعنی این؛ قبله، نماد امام زمان (عج) است، نماد وجهه الله است و انسان باید پروانه‌وار، دور آن بچرخد، نمازش را به آن سمت

بخواند، بیعتش را به آن سمت انجام دهد، و به آن سمت سلام کند (به سمت حجر الاسود)؛ سلام به حجرالاسود سلام به خداست و طوافها نیز از مقابل حجر الاسود شروع می‌شوند.

انسان، کعبه را خدا نمی‌داند؛ یعنی امام زمان را نیز خدا ندانید؛ فرموده اند: صورت‌هایتان را به سمت قبله قرار دهید، در قرآن همین‌طور درباره امام زمان مطرح می‌شود: «أینما تولّوا فثم وجه الله^{۱۱}» درباره زمان ظهور هم گفته می‌شود: «أینما تولّوا فثم وجه الله». البته در ماجرای اصلی، دیگر نماد نیست؛ انسان در زمان ظهور به هر سمت که نگاه کند امام را (معجزه گونه) پیش روی خود می‌بیند.

سعی بین صفا و مروه

به خاطر امام حرکت کردن

موضوع چهارم: در زندگی دنبال قرب و معرفت اهل‌بیت (ع) بودن؛ از نگاه ظهور بین، سعی بین صفا و مروه، چگونه معنا می‌شود؟

یعنی به خاطر امام (ع) حرکت کن، حتی اگر شده مسافت بین دو کوه را چند بار بروی، خسته نشو، حتی قسمتی را به حالت نیمه دویدن (هروله) بدو؛ به جستجوی آب حرکت کن؛ آب نماد چیست؟ آب نماد علم و معرفت است؛ آب را جستجو کن حتی در مسافت‌های طولانی

---

۱۱. [بقره ۱۱۵] ص ۱۸ - وَ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَ الْمَغْرِبُ فَاَیْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِیْمٌ . مشرق و مغرب از آن خداست پس به هر سو که روی آورید همانجا وجه الله است؛ خداوند وسعت دهنده و بسیار داناست.

(مسافت بین صفا و مروه، حدود چهارصد متر است؛ مسافت سعی، حدود سه کیلومتر می شود)؛ در آن شلوغی، به کثرت کاری نداشته باش، به جست‌وجوی آب باش و این رفتار نمادین را انجام بده. در زندگی نیز همیشه این‌طور باش، دنبال معرفت و قرب اهل‌بیت(ع) باش؛ نه اینکه برویم دو تا کوه پیدا کنیم و بین آنها، بدویم؛ نه! بین این دو کوه مشخص که قرار داده شده است، رفتار نمادین «جست‌وجوی آب» را انجام بدهیم، یعنی در آن محدوده‌هایی که طبق قرآن و حدیث برایمان قرار داده شده است، دنبال قرب اهل‌بیت(ع) باشیم، دنبال معرفت اهل‌بیت(ع) باشیم؛ نه اینکه خودمان برویم کتاب‌های غربی و شرقی را پیدا کنیم و بگوییم: من این را انتخاب کردم بینم چه معرفتی در آن هست!

بله، ما می‌رویم دور خانه کعبه، هفت بار طواف می‌کنیم، بعد سعی بین صفا و مروه؛ دوباره می‌رویم و هفت دور دیگر طواف می‌کنیم؛ یعنی اول برویم با امام آشنا شویم، پروانه‌وار دور امام چرخیدن را یاد بگیریم، سپس برویم معرفت کسب کنیم؛ دوباره بیاییم و دور امام، پروانه‌وار بچرخیم. یعنی هفت دور دوم؛ و به لحاظ اینکه باید معرفت داشته باشیم، قاعدتاً با هفت دور اول متفاوت است. این نوع حج و به این صورت، درس زندگی می‌شود.

شهر مکه

نماد مُلک عظیم

پس در ماجرای حج تمتع، بعد از این‌که انسان از عرفات می‌آید، وارد مشعر می‌شود و بعد به منا وارد می‌شود؛ یعنی بعد از این‌که دنیا تمام

می‌شود و انسان وارد سرزمین‌های ماقبل‌ظهور می‌شود، در خلال صحنه‌ها، تزکیه می‌شود؛ از زمان طلوع خورشید امام زمان (عج)، انسان وارد کارزارهای زمان ظهور می‌شود و با مظاهر شیطان درگیر می‌شود. سپس صحنه عوض می‌شود: از صحنه کارزار درآمدن و درون شهر، کنار خانه کعبه رفتن؛ یعنی آن جنگ‌های زمان ظهور که تمام می‌شود، مُلک عظیمی راه می‌افتد (آن مُلک بسیار زیبای اهل بیت (ع))؛ فضا عوض می‌شود، فضای جنگ به فضای بسیار زیبا و بهشت‌گونه تبدیل می‌شود. در حج نیز گفته می‌شود: از این صحراهای بی‌آب و علف و فضا‌های جنگی، که باید دنبال زدن نمادهای شیطان باشیم، بیرون بیاییم، و درون شهر و آبادی، بیاییم؛ در جوار کعبه قرار بگیریم. آنجا چه باید کرد؟

موضوع پنجم: انسان نگاه کند: آنهایی که عاقل‌ترند چه رفتاری دارند؟ سعی کند در زمان ظهور، آن رفتار را در قبال امام (ع) پیشه کند. می‌بینیم آنها علاوه بر آن رفتاری که انجام می‌دهند، دنبال معرفت امام (ع) نیز هستند، دنبال علوم امام (ع) هم هستند؛ مردم نیز همین کار را انجام می‌دهند؛ یعنی اول آشنا شدن با امام و نحوه رفتار با امام، بعد معرفت پیدا کردن؛ سپس با معرفت بیشتر، وارد عرصه همنشینی با امام (ع) شدن.

از این منظر (نمادِ ظهور بودنِ حج)، قسمت به قسمت مناسک حج معنا پیدا می‌کند؛ ولی اگر از این منظر نگاه نکنیم، باید برای هر جزء، به سختی معنایی بسازیم و نهایتاً قسمت‌های مختلف را هم نمی‌توان کنار یکدیگر گذاشت، چون ارتباطی با هم پیدا نمی‌کنند.

حاجی

نمادِ یاوران امام زمان (عج)

به تعبیری حاجی یعنی سرباز؛ حاجی یعنی یاوران امام زمان (عج)؛ در این دنیا این رفتار نمادین را انجام می‌دهند تا در زمان ظهور، این رفتار نمادین را به صورت واقعی انجام دهند.

حج: مانور ظهور

مسلمین در قالب حج، آموزش ظهور می‌بینند

در مانور، گلوله مخصوص مانور می‌دهند و یک رفتارهای قراردادی و نمادین انجام می‌دهند؛ گفته می‌شود: دشمن، پشت آن تپه هاست (دشمن فرضی)؛ آن چند نفر که آنجا می‌بینید، دشمن هستند، حمله کنید و آن تپه را بگیرید، چه خودی و چه دشمن فرضی، تیرهایشان مَشقی است، بعضی می‌گویند: چرا این کارها را انجام می‌دهیم؟ چرا برای یک مانور، این همه خرج می‌کنیم؟ چون در مانور حس جنگ و حال و هوای جنگ به ما دست می‌دهد، ما یاد می‌گیریم و نیروهایمان را تمرین می‌دهیم، تجربه می‌کنیم، نقشه‌های جنگی‌مان را بررسی می‌کنیم، بهترین نقشه‌ها را آنجا پیاده می‌کنیم و در مجموع آمادگی رزمی‌مان را بالا می‌بریم. پس اینکه پول خرج می‌کنیم و مانور برگزار می‌کنیم، این پول هدر نرفته است، تمام ارتش‌های دنیا این منطق را دارند؛ چرا می‌گوییم: برای ظهور امام زمان (عج)، مانور منطقی نیست؟! چرا می‌گوییم شیعه نباید آموزش ببیند؟! شیعیان باید آموزش ببینند، تمام مسلمان‌ها باید آموزش ظهور ببینند و این موضوع به صورت حج برایمان واجب است؛ همان‌طور که خداوند نماز

و روزه را واجب قرار داده، مانور ظهور را هم برایمان واجب قرار داده است.

جَبَلِ الرَّحْمَةِ

نمادِ رحمتِ خداوند در حوادثِ آخرالزمان

عرفات جای پاک شدن از رذایل است؛ انسان‌ها باید در آنجا از رذایل پاک شوند تا بتوانند سراغ قسمت‌های دیگر بروند. در وسط صحرای عرفات، جبل الرحمه، جلب توجه می‌کند، معنای وجودی این کوه چیست؟ (از همین منظر، یعنی) درون حوادثِ آخرالزمان که قرار گرفتیم، در آن فضایی که انسان‌ها باید تزکیه شوند، یادمان باشد خداوند کوهی از رحمت قرار می‌دهد، فکر نکنیم که رها شده ایم، فکر نکنیم که آن صحنه‌ها همه‌اش عذاب است! ما گرداگرد کوهی از رحمت قرار داریم؛ در این شرایط، از رحمت خدا مأیوس نشویم.

حجرالاسود

نمادِ پیمان انسان در عالم ذر

از ما پیمان گرفته اند درون دنیا که می‌آییم برای امام(ع) زندگی کنیم، نشانِ آن پیمان، حجر الاسود است؛ حجر الاسود کنار خانه کعبه است. حجر الاسود نشانی از پیمان ما در عالم ذر است^{۱۲}، آن

---

۱۲. اصول کافی - ترجمه مصطفوی، ج ۲، ص: ۲۲۲

نشان را کنار نماد امام زمان (عج) گذاشته اند تا انسان بیاید نگاه کند و تفکر کند چرا حجرالاسود باید کنار خانه کعبه باشد؟ چرا نباید صد متر آن طرف تر باشد؟

انسان مدام به نشان، نگاه کند، مدام به نمادها نگاه کند؛ این ها چه ربطی به هم دارند؟ ما پیمان بستیم، باید به جستجوی امام و مولایمان باشیم. مدام به ما تذکر می دهند، حواسمان باشد؛ به حجرالاسود که می‌رسیم تجدید پیمان می‌کنیم، همان پیمان اول را تجدید می‌کنیم؛ ما اصلاً برای همین به دنیا آمده ایم. به این موضوع، بیشتر بپردازیم و بیشتر فکر کنیم.

یعنی ماجرای ظهور در نظام الهی، خیلی مهم است؛ از آن پیمان الستمان، باید به یاد امام (ع) باشیم، در دنیا که پا می‌گذاریم باید زندگیمان پروانه‌وار، دور امام چرخیدن باشد. واقعاً معنای زندگی این است؟ آیا خداوند از ما همین را خواسته است؟

روی این موضوع و جنبه‌های این ماجرا فکر کنیم، قبل از اینکه به موسم حج برسیم، مدام تمرین کنیم تا هنگام مراسم اصلی حج، زرق و برق اطراف و نمای ساختمان و امثال اینها برای ما جلب توجه نکند و کاملاً در حال و هوای مناسک باشیم.

هفت طواف برای هفت جلوه امام

در قرآن آمده است: و لقد آتیناک سبعاً من المثانی و القرآن العظیم^{۱۳}، یا رسول الله! علاوه بر قرآن عظیم ما به شما «سبع مثنائی» عطا کردیم؛ اهل بیت (ع) می‌فرمایند: سبع مثنائی ما هستیم^{۱۴}.

اسامی اهل بیت (ع)، بدون تکرار، هفت تاست؛ اسم محمد، علی، فاطمه، حسن، حسین، جعفر و موسی، علیهم السلام؛ هفت تا اسم است. به عبارت دیگر هفت جلوه، هر جلوه را انسان یک بار طواف می‌کند، در مجموع می‌شود هفت بار؛ یعنی مولای من! به هر گونه که جلوه کنی، ما دور شما می‌گردیم، اگر در لباس جنگی باشید ما گرداگرد شما هستیم، اگر در لباس پادشاهی باشید ما گرداگرد شما هستیم، اگر در لباس غیبت باشید، اگر در لباس دوست باشید، در هر هیأت و لباسی باشید و به هر صورتی که ظاهر شوید ما با شما هستیم؛ ما در عالم ذر پیمان بستیم: درون دنیا که آمدیم این تمرین و این مانور را انجام دهیم و اینگونه با شما باشیم.

---

۱۳. [حجر ۸۷] ص ۲۶۶ - وَ لَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ / و هر آینه تو را «سبع المثانی» و قرآن بزرگ [قدراً] دادیم.

۱۴. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، ج ۲۴، ص: ۱۱۸

هفت بار سعی بین صفا و مروه:

هفت معرفت در قبال هفت جلوه امام

هفت جلوه، هفت معرفت نیاز دارد، تعداد سعی بین صفا و مروه نیز هفت است، انسان یک بار می‌رود طوافِ خانه کعبه، هفت دور می‌چرخد، دل می‌سپارد، سپس می‌آید، هفت نوع معرفت کسب می‌کند، دوباره می‌رود آن هفت نوع جلوه را با معرفت، طواف می‌کند. لذا این هفت بار طواف، تکرار نیست؛ اگر مثالی به معنای دو باشد سبع مثالی یعنی دو تا هفت تا، تعداد طواف‌ها هم دو تا هفت تا است؛ بله، اگر انسان از دید آخرالزمان و ظهور به مناسک حج، نگاه کند، کل ماجرا واقعاً معنا پیدا می‌کند./

منبع: سایت همشهری آنلاین (با تصرف و تلخیص)

ادارہ کل امور فرہنگی و اجتماعی

